

הפרויקט של נירית רייכל

בית ספר צומח בין יום למדבר ונעקר
בית ספר "אופירה" (שארם א שויח)
1982-1974

נירית רייכל, סוכן מופ"ח, סונוגרפיות בחינוך, 243
עמ', 35 שקלים

יובל דרור

בית הספר הקטן באופירה צמח כבית ספר סביבתי וקהילתי, פעל במשך שמונה שנים ופונה ב-1982 בעקבות הסכמי קמפדייוויד. הספר שלפנינו – מחקר היסטורי פרשני שערכה במבט לאחור מנהלת בית הספר, ר"ד בתולדות החינוך בהכשרתה, מבוסס על מסמכים שונים ו"סיפורי חיים" שלוקטו בראיונות עם הנפשות שפעלו אז – תלמידים, מורים והורים. כלקטור (חיצוני) של כתב היד המלצתי על פרסומו בכפוף לתרבות ושיפודים שאכן הוכנסו בו. כקורא של המוצר המוגמר אני מוצא, שלמרות חודות שניתן היה להימנע מהן, הוא כתוב בצורה מעניינת ורלוונטית גם היום, בעידן "ר"ח רברת" מזה וההינתקות מזה.

בית הספר באופירה כלל כיתות א'-ח' (למעט שני מחוזרים שבהם למדו גם כיתות ט') ושתי כיתות גן. תלמידי הכיתות הגבוהות יותר נשלחו לפנימיות. יחדיו נבע מהיותו נטוע בלב הקהילה הקטנה האינטימית של ההורים ותושבי אופירה כולם – כ-250 משפחות ערב הפיניו וכאלף איש בשיא ההתיישבות במקום.

זה היה בית ספר קהילתי גם ללא הגדרתו הרשמית ככזה, עתיר פעלתנות ועשייה בלתי-פורמלית, בית

פרופ' יובל דרור הוא ראש חוג למדיניות ומנהל בחינוך בבית הספר לחינוך ע"ש קונסלטיבו באוניברסיטת תל אביב

ספר שבא לקראת כל תלמיד. ההורים היו פעילים בעשייה החינוכית גם מעבר למעורבותם בכיתות של ילדיהם, יחד עם המורים, התלמידים והתושבים. התלי-מידים התכנסו בחצר בית הספר לרגל הודמנויות הגרי-גיות שונות; בית הספר השתתף באופן פעיל במסיבות בר/בת המצווה הכיתתיות; התנהלו בו פרויקטים שונים, חלקם קהילתיים – "נושאים (בינתחומיים) מרכזים" וסיכומיהם בתערוכות, סדנאות ופעילויות שהגחו אמנים שירדו דרומה; הכשרת החצר לחקלאות מרבית, והצגות סיום לחגים ועוד, בהשתתפות כל אנשי אופירה. הטיולים והחינוך הסביבתי היו חלק בלתי נפרד מבית הספר: טיולי מדבר בסביבה הקרובה והרחוקה מעט יותר, מתן תורה בסנטה קתרין לתלי-מידים כיתות ב' וטיולים "מוטסים" להכרת צפון הארץ. את הדיון בפנינו בית הספר מחלקת נירית רייכל לשלושה פרקי זמן: האירודאות שלפני, הפיניו עצמו, והקליטה החינוכית בבית הספר החדש. התקופה שטרם הפיניו החלה בוועידת קמפדייוויד בספטמבר 1978, והסתיימה ב"ציאת מצרים" ואופירה בפסח 1982. בשנים אלה נערכו בבית הספר שני פסטיבלים בעקבות הוועידה – האחד הוקדש לבחירת המנון בית-הספר והשני פסטיבל שירי שלום, וכן מופע והצגה מרכזיים ש"עיברו" את הפיניו הצפוי. גם בשעות החרי-גן ובקטנות בית הספר דנו בסוגיות אלה. לפיניו קרמו "יריד", שבו רכשו תושבי אופירה ספרים והפי-צים כמוכרת מבית הספר ולשם מימון מסיבת הפרי-דה ממנו, ומסיבת סיכום שבה נזכרו כל האירועים הרבים שהיו. הפיניו מסופר על פי זיכרונותיהם של המורים, התלמידים וההורים, ושל העיתונאי נתן והבי-שהיה איש אופירה.

הקליטה בבית הספר החדש מתוארת בעיני שני סוגים של תלמידים: בניהם של אנשי הקבע, שהיו מורגלים בפרידות ונקלטו בכתיב הספר החדשים שלהם

בתוך זמן סביר, וילדי התושבים הקבועים, שרובם ציי-נו קשיי קליטה רבים יותר. האחרונים תיארו קשיים שנמשכו שנתיים-שלוש לאחר הפיניו ועד טראומות שאת צלקותיהן הם נושאים עד עצם היום הזה. הקשיים העיקריים אצל כולם נבעו מהמעבר מבית ספר קהילתי קטן ואינטימי למסגרות חינוכיות גדר-לות ומנוכרות יותר, ומחוסר התייחסות מספקת לבעיותיהם מצד הצוות החינוכי והייעוצי.

מלבד הקשיים החברתיים ציינו התלמידים תחר-שות של פגיעה במשפחה ובתפקידה, גענועים לאר-פירה ולסיני, ותחושות של איבה מצד הסביבה החדשה בשל קבלת הפיצויים, ושל בגידה ונטישה מצד המרי-נה ומצד מערכת החינוך כולה. ההורים ציינו שהתק-שו לסייע לילדיהם כי חשו תגובות של אבל, התעלמו מהפיניו ותוצאותיו לגביהם ולגבי ילדיהם ושאלו להסתגלות מהירה בלי להיכנס לפרטי הקליטה החי-נוכית בבית הספר החדש.

רייכל מייחדת פרק מיוחד בספר להצעות להקלת-הקליטה של "תלמידים מפונים", שאותן ליקטה בשני-חותיה עם הצוות החינוכי, ההורים והתלמידים. הן הובאו בנפרד כדי להראות את זוויות הראייה השונות – וגובשו ל"תוכנית-על כללית", שנועדה בתקופה שלפני הפיניו ל"הכנה וחיווך" – ובוו שלאחריה ל"ליר-ווי ולתמיכה": הראשונה באחריות של בית הספר ביי-שוב המתפנה, והשנייה באחריות בית הספר הקולט.

בתקופה שלפני הפיניו מומלץ, בין היתר, לתגבר את העיסוק הלימודי הסדיר, לחזק את חוסנם הנפשי של התלמידים בסיוע היועצים למיניהם, לשתף את התלמידים במידע העדכני לגבי הפיניו, לחזק את ההזדהות עם היישוב המתפנה בר כבר עם הצגת התרומה של הפיניו לטובת המטרות האומיות, להי-פרד מהמקום ומהסביבה וליצור קשר עם בתי הספר העתידיים. לבית הספר הקולט מומלץ להתערך על

התלמידים הנקלטים ולימודיהם מהצוות החינוכי המתפנה, ללוות אישית את התלמידים החדשים ומשי-פחותיהם ולשמור קשרים עם הצוות "הישן" ככל שהתלמידים המפונים יודקקו לו.

המבוא בספר מציג את בית הספר, את מיקומו הגיאוגרפי ואת תקציר תהליך השלום עם מצרים. חלק א' מתאר היטב את מטרות המחקר, שיטותיו ה"איכר-תיות" ושאלותיו כאשר ליחסי בית הספר, הקהילה והסי-ביבה המרבית ותהליך הפיניו. חלק ב' – ובעקבותיו הפרקים כולם – מעוגנים ומעורכנים בתיאודיות המתאימות כאשר לחינוך קהילתי, חינוך בלתי-פורמי-לי, חינוך סביבתי וספרות המחקר המצויה על הפיניו מאופירה ומימית ומה שארע למפונים לאחריו.

הספרות הקיימת איננה מתייחסת כמעט לעקידה ולקליטה מן ההיבט החינוכי, ומכאן תרומתה החשובה של רייכל לתחום זה, שמסתייעת גם בספרות העולמית על עקירה, פליטים ויישובם מחדש במאה העשרים מזה, ובקליטה החינוכית של ילדי עולים בישראל מזה (כבר-גמה לקשיים של מי שנעקרו מסביבתם הקודמת). זוויות הראייה השונות שלאורך כל הספר מתנקות לחלק הסיום שבו ארבעה סיפורים אישיים – של מודה ומחנכת, תלמידה, אב לשני תלמידים ואם לשניים.

את "פתח הדבר", שבו מסבירה המחנכת את חזרת-אחרי עשרים שנה לבית הספר שאותו ניהלה, היא חות-מת במשפט "הכוונה היתה לחשוף נושאים רלוונטיים לחינוך הממלכתי במדינת ישראל בכלל ולהתפתחותו של צוות חינוכי במסגרתו בפרט ולדון בהתייחסויות אליהם". בית-ספר קהילתי-סביבתי ייחודי מסוג זה של אופירה בשנים 1982-1974 מתקשר לשיח החינוכי היום על "דר"ח דוברת". חינוכאי חבל עזה וצפון השומרון וכל העוסקים בהינתקות שלפתחנו, יכולים להסתייע בלק-חי העבר בטרם פיניו ובקליטה שלאחריו, העולים בצב-עים עזים מהקולות המגוונים הנשמעים בספר.